

Jukstaponering van *Hom* en *my* – die digter as hermeneut

A.S. (Rensia) Robinson
Departement Afrikaans en Nederlands
Universiteit van Stellenbosch
STELLENBOSCH

Abstract

Juxtaposition of *Him* and *me* – the poet's role as a hermeneut

In dealing with T.T. Cloete's poem "Van Hom en my" (Jukstaposisie, 1982) a reading strategy is developed to determine the significance of the interplay of texts and the effects on meaning production encoded in the text.

A consideration of the intertextual literary context and comparative reading activates participation in the poetic process. What is perceived in Cloete's poetic strategies in the poem "Van Hom en my" is the signifying of Omnipresence and of dimensionality within the poem's limited space. Since comparable poetic strategies which signify the same perceptions are traced by exegetes in the source text, these strategies reveal the particular hermeneutic process present in the way the poet employs his intertext.

1. Teoretiese probleemstelling

In sy verkenning van die rol van die Bybel in die Afrikaanse digkuns (1988:3) maak T.T. Cloete die opmerking: "... agter elke gedigteks lê sy ander, tweede of derde teks, 'n subteks, 'n simboliese teks ...". Hy (1988:26) voeg onder andere hieraan toe: "... die gedig kry 'n baie wyer betekenis- en waardeveld as ons weet wat die Bybelse verwysing inhou". Daarmee stel Cloete 'n sentrale teoretiese problematiek met betrekking tot *intertekstualiteit* aan die orde, naamlik die dinamiese verhouding tussen 'n resepterende teks en 'n bronteks en die invloed hiervan op betekenisgenerering. Wanneer hierdie bronteks die Christelike Bybel is, vermenigvuldig die teoreties omstrede gesigspunte wat ter sprake kom by 'n lesing van sodanige teks om verskillende redes. Enersyds is die Christelike Bybel 'n verwickelde samegestelde teks wat resepsie- en dus ook transponeringsmoontlikhede vermenigvuldig. Andersyds lei gebruikstradisies

van die teks tot 'n tendens van stagnering of kanonisering van bepaalde lesings¹. Die literêre kritikus Northrop Frye (1982:29) wys byvoorbeeld daarop dat die Christelike Bybel te diep verweef is met al die vindingrykheid van taal dat enige enkelvoudige strategie kan laat reg geskied aan 'n verstaan daarvan. 'n Gedig waarin Bybelse intertekstualiteit geïdentifiseer kan word, stel dus sekere uitdagings aan die leser-ondersoeker. Hierbenewens moet rekening gehou word met die gedig as 'n teks wat "een saak op tien en meer maniere sê". T.T. Cloete (1984a:11) gebruik in dié verband die term *ikonisiteit* en wys daarop dat dit die menigvuldigheid van die kommunikasiemiddele behels waarmee die gedig praat.

Ten einde 'n leesstrategie te ontwikkel wat die bogenoemde gekompliseerde teksverhoudinge verreken, word een van Cloete se *Job*-gedigte gebruik as uitgangspunt. Die digter se ontginning van 'n bronteks impliseer 'n hermeneutiese proses met uiteenlopende resultate. Indien die leser-ondersoeker nie hiervan rekenskap gee nie, kan dit lei tot blokkering of verwringing van die betekenisgenerering. In die gedig "Van Hom en my" (*Jukstaposisie*, 1982:109) dui die digter die 'subteks' vir die betrokke gedig aan, naamlik Job 9.

2. Identifisering van getransponeerde teksteme

'n Vergelyking van die gedig "Van Hom en my" met Job 9 laat blyk dat dit slegs teksteme uit vs. 5-10 is wat getransponeer word in die gedig. Daarmee word 'n relasie tussen hierdie verse met die hoofstuk as geheel, wat as motto funksioneer, geskep. Alhoewel Job se spreekbeurt in Job 9 volg as 'n voor die hand liggende antwoord op Bildad se spreukbeurt in Job 8, reageer hy in belangrike opsigte ook op Elifas se spreekbeurt in Job 4 en 5 (Andersen, 1977:143).

Dit is veelseggend dat getransponeerde teksteme uit dié Elifas-spreekbeurt ook funksioneer in Cloete se gedig "Job" in dieselfde bundel (1982:32), waar die Elifas-spreekbeurt gejukstaponeer word met 'n Job-spreekbeurt in Job 26. Die digter lê hiermee 'n verband tussen Job en Elifas se waarnemings van God.

Alleen al op grond van hierdie gegewens blyk dit dat interteksteme (Claes, 1987:10) uit Job in die bundel *Jukstaposisie* spesifiek, maar in die Cloete-oeuvre in die algemeen, nie in isolasie staan nie. Teen die agtergrond van die boek Job as geheel, word daar in Cloete se oeuvre vir die leser betekenisryke verbande gelê wat 'n sinskeppende funksie vervul.

---

¹ Hierdie problematiek is breër verken in Robinson (1991).

Dit is moontlik om duidelike parallele te lê tussen die digter se verwerking van die tekste uit Job 9 en die 1953 Afrikaanse Bybelvertaling. Dit is betekenisvol dat hierdie vertaling in die gedig funksioneer as interteks omdat dit 'n vertaling is waarin die poësie van die oorspronklike teks so getrou as moontlik weergegee word (vgl. Swanepoel, 1988:144). Die struktuur van Hebreeuse poësie kan in vertaling gehandhaaf word, veral wanneer dit 'n letterlike vertaling is. Dit is moontlik omdat die struktuur van Hebreeuse poësie hoofsaaklik berus op 'n jukstapenering van begrippe of die balanseer van een idee met 'n ander (Andersen, 1977:37).

3. Teoretiese oriëntering

Vir die doel van dié ondersoek word 'n teks gehanteer as 'n leesbare geheel van samehangende taaltokens (Van Gorp, 1986:402) wat gestruktureer is om 'n netwerk van boodskappe te dra op grond van die funksionering van verskillende kodesisteme (Eco, 1983:5). Betekenisgenerering word afgelei van sowel intra- as ekstratekstuele verhoudinge (Malan, 1992:188). 'n *Interteksteem* (Claes, 1987:10) word gehanteer as 'n uiting wat oorgedra word oor die teksgrens van een teksstelsel en geassimileer word in 'n nuwe teksstruktuur (Van Peer, 1987:20). Die teksstrukture van die brontekste word dus ook in berekening gebring ten einde vas te stel in watter mate aspekte hiervan, naas semantiese oorwegings, deur die digter geresepteer en geïnkorporeer of geassimileer is in die nuwe teksstruktuur.

4. Eksegetiese en hermeneutiese verkenning van die brontekste

Vir Robert Alter (1985:4), skrywer van *The Art of Biblical Poetry*, is dit 'n saak van die grootste belang om insig te verkry in die stelsel van Bybelse poësie. Alleenlik teen hierdie agtergrond is dit moontlik om die verskillende vorme van betekenisgenerering en representasiemoontlikhede van menslike en Goddelike realiteite te begryp wat deur dié bepaalde poëtiese apparaat verwesenlik word. Hierbenewens word die boek Job spesifiek genoem: "a perennial challenge for biblical interpretation" (Dornisch, 1981:4) en illustreer kommentare op Job Ricoeur (1974) se teorie van "die konflik van interpretasies". In die lig hiervan lewer Cloete se resepsie en assimilering van Job-intertekste 'n teoreties boeiende bydrae.

Naas die reeds genoemde verband van Job se spreekbeurt in Job 9 met dié van Elifas in Job 4 en 5, dui Alter (1985:90) die selfs meer betekenisryke verband aan tussen Job se "kosmiese perspektiewe van God" (Alter, 1985:88), soos onder andere in Job 9:5-10, en dié van die "Stem uit die stormwind" van Job

38. Hiermee word die eintlike fokus van die Job-problematiek in perspektief geplaas, naamlik wat Alter (1985:89) noem: “the unbridgeable gap between powerful Creator and limited creature”.

Dié gegewe is veelseggend, ook die tema en titel van ’n kortverhaal van Cloete, naamlik “Die gaping” in die bundel *Die waarheid gelieg* (1984b:86). In dié verhaal funksioneer die vergelykbare Pascal-interteksteem as motto: *Il y a une opposition invincible entre Dieu et nous*. Daar is egter ook talle ander voorbeelde in Cloete se oeuvre waarvolgens aangedui kan word dat dié ‘gaping’ tussen God en mens net so ’n sentrale tema in sy poësie is as wat dit in die boek Job is. In die lig hiervan funksioneer die lydenstema as een aspek, al is dit ’n belangrike aspek, van die sentrale problematiek.

Alter (1985:86) se lesing van Job werp verder lig op die funksionering van Job as ‘oersimbool’ in Cloete se poësie. Hy wys daarop dat Job nooit aan die bestaan van God twyfel nie. Juis vanweë sy eg Bybelse manier van veronderstel dat God verantwoordelik behoort te wees vir alles wat in die wêreld gebeur, wil hy herhaaldelik vasstel waarom God Hom verborge hou. Sy spesifieke vraagstelling sentreer in die feit dat Hy nie na vore kom om die persoon te woord te staan wat Hy teister met sulke intense lyding nie. In die lig hiervan sou Job se dilemma eweseer gelees kon word as dié van die ‘gelowige’ intellektueel vir wie lyding die primêre vraagstelling van ’n verborge en oënskynlike willekeurige God verdiep.

Cloete se oeuvre voorsien ook in dié verband ’n parallel in onder andere die afdeling met die opskrif: “die aanwesigheid van die afwesigheid” in die bundel *Idiolek* (1986:82). Die titel van dié afdeling in *Idiolek* kan herlei word na die Nederlandse teoloog Miskotte se werk: *Als de Goden zwijgen* waarin hy (1966:48) verwys na: “de presentie ener Afwezigheid”. In hierdie afdeling van *Idiolek* kom veelseggend weer twee gedigte voor met Job-verwysings, asook die gedig “alle dinghe bounding line” (*Idiolek*, 1986:83), wat mettertyd sal blyk ’n belangrike skakel te wees met die gedig “Van Hom en my”.

Die titel van die gedig “Van Hom en my” suggereer ook ’n intertekstuele gesprek met Martin Buber se geskrif *Ich und Du* (1923) wat ’n verdere verbandlegging met Alter se hermeneutiese verkenning moontlik maak. Dit blyk uit die volgende opsomming van Stephen Berg (1987:241) van wat hy tipeer as Buber se “long philosophical lyric”:

He tries to establish a definition of the world of relation and to offer it as the only fully realized world, the place where man completes himself, again and again, losing it and finding it, the only place where God can appear to man.

Terwyl die genre van Job se spreekbeurt in Job 9 deur eksegete geïdentifiseer word as dié van 'n 'twisgesprek', word vs. 5-10 uitgesonder as *doksologie* of lofsang wat die Goddelike skeppingsmag beskryf. Die raamwerk van Job 9 waarin dié doksologie voorkom, lewer dus 'n belangrike bydrae tot die liriese subjek se perspektief op dié stadium van sy geding met God (Murphy, 1983:27). Andersen (1977:143) wys daarop dat 'n beslissing aangaande Job se gemoeds-toestand gedurende daardie fase van sy soeke die interpretasie van die doksologie ingrypend beïnvloed. Dit blyk dan ook dat eksegete hierdie lofsang op uiteenlopende maniere lees.

Die lied self bestaan uit twee driereëlige eenhede, naamlik vs. 5-7 wat die destruktiewe magte van God besing en die tweede eenheid (8-10) wat sy kreatiewe dae besing. Die lied sluit af met 'n samevattende lofuiting in vs. 10 (Clines, 1989:229).

Clines (1989:224) meen dat die toon van die doksologie waarskynlik dié van wanhoop is in plaas van 'bitter ironie', soos dit ook deur sekere eksegete gelees is (byvoorbeeld Gordis aangehaal deur Andersen, 1977:143). Habel (1985:188) se lesing kom daarop neer dat Job die tradisie van die doksologie ironiseer deurdat die aggressiwiteit van die Skepper in dié lofsang beklemtoon word. Hy meen dat dit nie die stemming van lofprysing van Elifas se vergelykbare doksologie in 5:9-16 eggo nie. Sy lesing van vs. 10 lui verder: "The wonders of God are belittled by Job as nothing more than the pursuit of a mortal prey (10:16)".

Hierteenoor meen Andersen (1977:143) dat dit die erns van Job se woorde ontnem deur daarin 'bitter ironie' te lees. In die wyse waarop Job vertel hoe sy gedagtes oorweldig is deur die mag en regverdigheid van God ten spyte daarvan dat hy dit nie kan deurdink nie, lees Andersen (1977:145) ontsag en nie sarkasme nie. Hy (1977:144) kontrasteer Job se waarneming van God se magtige dae met dié van sy vriende soos volg: "Job will explore his way into God while the rest merely watch and talk. Job accepts what they have said and then goes far beyond it". Teenoor Elifas se gerusstellende poëtiese waarneming van God se skeppingsmag is Job s'n verontrustend (Andersen, 1977:146).

Alter se lesing komplementeer dié van Andersen. Alter (1985:89) kontrasteer Job se kosmiese poësie met Elifas se "smoothly formulaic language of poetic tradition". Teenoor dié van sy vriende, getuig sy poëtiese taal, volgens Alter (1985:90), van "a certain energy of vision, as though it proceeded from some immediate perception of the great things it reports". Die mate van insig in die Goddelike 'aanwesigheid' wat Job in hierdie stadium reeds openbaar, kan afgelei word uit die feit dat die meeste van die beeldspraak wat in sy doksologie

voorkom, later op meer indrukwekkende wyse herhaal word in die eerste Goddelike gesprek in Job 38.

In die lig van hierdie klemverskille in die bogenoemde vakkundige lesings van die doksologie in Job 9 is Cloete se transponering en ontginning van dié skeppingslied soveel te meer insiggewend.

5. Voorgestelde lesing van “Van Hom en my” (*Jukstaposisie*, 1982:109)²:

Van Hom en my

- 1 Hy wat die hemel uitstrek
- 2 en sonne agter sonne verberg
- 3 in groot ooptes
- 4 wat die aarde verdwerg

- 5 met sy opwindende voete
- 6 sewe seë beroer
- 7 en berge en in die Kamers
- 8 van die Suide inloer

- 9 het hemel en aarde denkende
- 10 aan my geboog
- 11 gemaak wat kleurig
- 12 voeg in my omvattende verreikende oog

- 13 Hy het 'n groot jubel
- 14 gemaak wat hom van die grond
- 15 tot in die koepel skik in
- 16 die klein resonante holte van my mond

Die titel van die gedig met sy jukstaponeering van Skepper en skepsel sluit aan by Job 9:11 – “Gaan *Hy by my* langs, dan sien ek Hom nie, en Hy skuif verby sonder dat ek Hom bemerk” (my kursivering – ASR). Die gedig word dan 'n be-tekening van hierdie ‘verby skuif’ van die Skepper-*Hy*, soos waargeneem deur die skepsel-*my*.

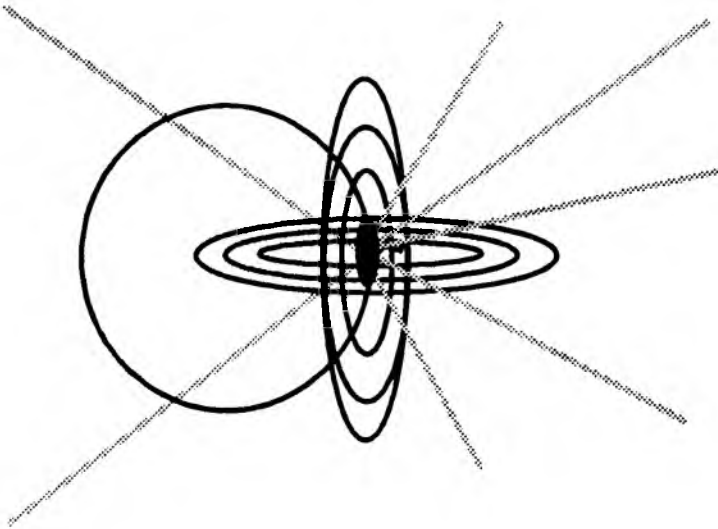
---

2 Numerering van versreëls ter wille van verwysing.

Slegs sy 'spore' word 'geopenbaar', soos gesuggereer deur die betekenisvolle beeldspraak, "sy opwindende voete" en sy dinamiese intelligensie, soos geïmpliseer deur die opvallend geplaaste begrip "denkende" in die negende versreël. Die onoorsigtelikheid van sy kosmiese aanwesigheid ("Hy wat .../... sonne agter sonne verberg") kontrasteer met die mimesis van sy skeppingsvorme (sonne en aarde) in die geteleskopeerde skeppingsapparaat (oog en mond) van die skepsel-my (vgl. Figuur 1).

Figuur 1

Skematiese voorstelling van die ruimtelike persepsies versmatig be-teken in "Van Hom en my"

Fisies waarneembare sirkelvorms wat deur die waarnemende subjek geregistreer word (sonne, hemel en aarde / geboog, oog, koepel van mond) teen 'n 'agtergrond' van oneindigheid (groot ooptes, sewe seë, verreikende).

- 1. Die donker fokuspunt stel die oog (sig) voor as oriënteringspunt.*
- 2. Die vertikale sirkelbewegings stel die 'trefwydte' van die oog voor.*

3. Die horisontale sirkelbewegings stel die 'trefwydte' van die na buite projekteerende "jubel" voor.

4. Die oog se waarneming impliseer 'n tweerigting-inspeling, enersyds die verbeeldingryke persepsie van ruimtelikheid wat na buite geprojekteer word en andersyds wat fisies waarneembaar is en weer na binne projekteer.

Ordering 1	Ordering 2	Ordering 3	Ordering 4
$16 = 4 \times 4$	$9 + 7 = (3 \times 3) + (3 + 4)$	$9 + 7 = (3 \times 3) + (3 + 4)$	$1 \times 16 = 16$

Uit hierdie grafiese voorstelling kan al afgelei word dat die be-tekening van die verhouding *Hom* en *my* gerealiseer word as 'n be-tekening van dimensies (bv. uitstrek, groot ooptes, verdwerg, omvattende oog, van die grond / tot in die koepel, holte). Hierdie lesing word onder andere verder gekomplementeer deur die volgende versreëls uit "alle dinghe bounding line"³ (*Idiolek*, 1986:83):

God is poliglot ongemeet
en oral onbepaal
ék moet baie goed weet
waar ek my bevind
in tyd en ruimte en in watter taal
ek moet my aan grense en isoglosse verbind
só lank en sóveel breed

Na aanleiding van die posisionering van die sentrale fokus-punte van die gedig *Hom/Hy – my*, kan verskillende ordeninge in die gedig geïdentifiseer word wat saamhang met die multidimensionele oriënteringe wat dié ongelyke komponente impliseer. Die uitgangspunt van die verhouding tussen *Hom* en *my* soos gerealiseer deur laasgenoemde, blyk uit die titel van die gedig. Die twee komponente word naas mekaar gestel en verbind deur die vóég-woord "en". Hierdie oënskynlik 'intieme' verhouding word egter van die staanspoor af in die eerste twee strofes van die gedig gerelativeer en gedekonstrueer. Die *Hy* in die sleutelposisie as beginwoord funksioneer hiervolgens as primêre

---

³ Die frase "bounding line", ontleen aan William Blake, roep ook die verband op met sy skildery *The Ancient of Days* (1794) waaroor Stewart en Golubitsky (1993:2) kommentareer: "The image of the Geometer God is powerful in art: for example, William Blake's painting *The Ancient of Days* ... shows the deity, dividers in hand, measuring up the universe for the act of creation".

uitgangspunt van alle verhoudinge in die res van die gedig. Dit blyk dan dat die beskrywing van sy kosmiese handeling die *my* op betekenisvolle manier sintakties en versmatig 'verplaas' na 'n nuwe stellinginname. *Hy*, in die beginposisie van die gedig, word eers na nege outonome versreëls in die tiende versreël met die *my* gejukstaponeer. Die *my* funksioneer egter nie ewe *selfstandig* as subjek van 'n handeling nie. Die laaste sewe versreëls van die gedig fokus op dié *my* as eweneens dinamiese 'geskapene' van die *Hy*. Selfs die *my* se kreatiewe funksionering (die "jubel") word egter aan *Hom* ontleen en resonanceer *Hom*. Die persoonlike voornaamwoord "ek" kom in aansluiting hierby veelseggend nie in die gedig voor nie.

Die betekenisryke getalverhouding 9 - 7 waarvolgens die versreëls op grond van hierdie *Hom/my*-verhouding georden is, aktiveer 'n simboliese lesing binne dié verband (vgl. Figuur 2). Die vanselfsprekend waarneembare 4 x 4 strofiese indeling van die gedig word dus ook verskuil 'georden' in die verhouding 9 + 7 waardeur die Goddelike aanwesigheid in die simboliese 'mens/aarde getalle' 4 x 4 van die strofe-indeling 'ingeskryf' word. Die strofe-ordening van die gedig, by implikasie 'beplan' deur die digter-mens, word deur die alomteenwoordige Goddelike skeppingsdinamiek en vormgewing oorfloei en omskep tot 'n nuwe verhouding van (3 x 3) + (3 + 4). Terwyl die eerste nege reëls van die gedig die kontinuering van die persoonlike voornaamwoord 'Hy' impliseer en daardeur veelseggend die drie maal Heilige be-teken (Kösel, 1973:73), vorm die woord "denkende" in die eerste versreël van die derde strofe die skarnier wat die fokus verskuif na die tweede komponent van die paar *Hom* en *my*.

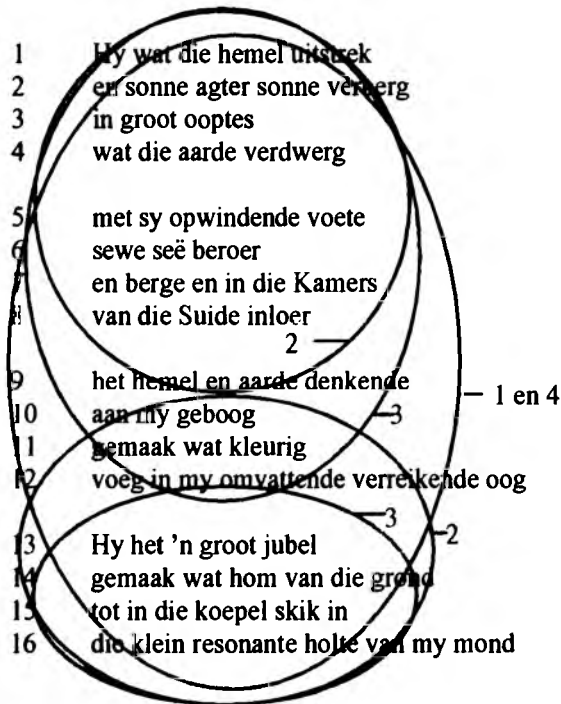
Die skarnierwoord "denkende" lê egter ook 'n verband tussen die kosmiese skeppingswerke van die eerste nege reëls van die gedig en dié tot menslik verkleinde skaal daarvan in die laaste sewe reëls van die gedig, waarin die volkome verhouding tussen God (3) en mens/aarde (4) be-teken word. In die lig van die posisie van die *my* wat, anders as *Hy*, nie outonoom in die gedig funksioneer as subjek nie maar telkens deur die preposisionele verhoudingswoorde "van", "aan" en "in" met die *Hy* verbind word, kan die sewe reëls (3 + 4) wat hieraan afgestaan word, eweneens gelees word as be-tekening van die volkome verhouding tussen God/hemel, waarvan die simboliese getal drie is en mens/aarde, met simboliese getalswaarde vier (Mulder, 1958:209). Die "jubel", geantisipeer deur die *Hy* maar geartikuleer deur die *my*, projekteer by implikasie as lofsang weer op die *Hy* sowel aan die begin van die gedig as in vs. 9 waar dit deur "denkende" as skarnierwoord verteenwoordig en beklemtoon word. Dié dinamiese stuwinge in die gedig wat afgelei kan word van die wisselwerkinge tussen die *Hom* en *my*, kan gelees word as mekaar

oorvleuelende sirkelvorms wat sowel volkomeheid as *alom-teenwoordigheid* suggereer (vgl. figure 2 en 3).

Figuur 2

Verbeelde sirkelvorms be-teken deur verskillende gedigordeninge (1 en 4, 2, 3), gebaseer op die jukstaponerings van Hom en my. Dit mimeer die fisies waarneembare sirkelvorms.

Van Hom en my (Jukstaposisie, 1982:109)

Op die volgende bladsy word in Figuur 3 grafies voorgestel op watter wyse dimensionaliteit be-teken word deur 'n abstrahering van die sirkelvormige 'gedigordeninge' volgens Figuur 2.

Figuur 3

Die reeds aangeduide sikliese ordeninge in die gedig word egter nog deur 'n derde beweging 'gekruis'. Die sleutelwoord *Hy* in die eerste versreël word eers weer in die dertiende versreël herhaal. Dit snoer die eerste drie strofes saam tot 'n eenheid, bestaande uit twaalf reëls (3 x 4), weer eens 'n simbolies sinryke ordening. Dit blyk dat dit 'n inhoudelike ordening ondersteun deurdat hierdie twaalf versreëls 'n beweging be-teken vanaf die *hemel* na die *aarde*. Terwyl *hemel* en *aarde* in die eerste strofe 'n opposisie vorm ("hemel uitstrek" teenoor "aarde verdwerg"), word dit in die eerste reël van die derde strofe saamgevoeg by implikasie binne die miniatuursirkel van die oog. Dit impliseer ook 'n betekenisvolle verhoudingsdimensie tussen die *Hom/Hy* en *my*, naamlik die "vermenigvuldiging" met mekaar van *aarde* (3) en *hemel* (4), uitgedruk in die twaalf versreëls. Dit kan geles word as die be-tekening van 'n

simbolies “volkome” samevoeging van *aarde* en *hemel* (in Bybelse verband weergegee deur die verbond) as uitdrukking van die Goddelike verbintenis met sy geskapene (Mulder, 1958:209).

Die simbolies betekenisryke lesing van die numeriese ordeninge in die gedig word onder andere ook gemotiveer deur die opvallende sensitiviteit vir getalverhoudinge in Cloete se oeuvre.⁴ ’n Voorbeeld hiervan is die volgende versreëls uit die gedig met die veelseggende titel “ubiquiteit” (*Idiolek*, 1986:134):

daar is nate
gestik om ons dogma
om ons verstaan
van Sy getalle en fisika

Die laaste vierreëlige strofe van die gedig “Van Hom en my” plaas die fokus op die skeppende mens wat “’n groot jubel” artikuleer, by implikasie geaktiveer deur die skeppingswerke wat waargeneem is deur die “verreikende oog”. Dié strofe vorm ’n nuwe eenheid van enjamberende versreëls wat van die voorafgaande deel van die gedig ‘onderskei’ word deur die voornaamwoord “Hy” wat vir die eerste keer weer eksplisiet herhaal word. Tussen die *Hy* en die *my* (mond) aan die begin en einde van die strofe respektiewelik word ’n nuwe en kleiner sikliese proses gesuggereer.

Hierdie proses jukstaponeer opnuut Skepper-*Hy* en speurende nabootser-*my* wat weer nuwe verbande in die gedig blootlê. Terwyl die Skepper-*Hy* onmeetlike afstande (“groot ooptes”) met sy “opwindende voete” aflê, word dit binne bereik gestel deur die skepsel-*my* se “omvattende verreikende oog”. “Voete” impliseer volledige voortgang terwyl “oog” ’n statiese punt impliseer wat uitreik sonder om fisies te bereik. Hierdie gegewe van voortgang (voet) en statiese punt (oog) raak ook weer die skep van verhoudinge of ruimtelike persepsies. Hierbenewens is die oog ’n reflekerende maar kaleidoskopiese orgaan (vgl. “kleurig/voeg”) teenoor die voete wat geassosieer word met innovering, geïmpliseer deur die kombinasie “opwindende voete”. Die Goddelike skeppingspel is asemnemenend, vanweë die dimensies daarvan sowel as vanweë die beangstigende resultaat daarvan – by implikasie aardbewings, vulkaniese uitbarstings en storms, gesuggereer deur die beeldspraak. Alleenlik deur distansiëring en die indirekte reflekering in die verkleinde dimensie van die

---

⁴ Vgl. soortgelyke ‘simboliese’ ordening volgens Sayers (1976 *Cantica* 2:63) in Dante se *Divina Commedia*. Interteksteme uit genoemde werk funksioneer ook in Cloete se poësie (*Drieëp*, 1989:159, 160).

oog en 'ingepas' in die miniatuur koepel van die mond, is dit moontlik om dié 'wonders' te artikuleer. "Hemel" en "aarde" wat in die eerste strofe geskeie is en boonop in 'wanverhouding' tot mekaar (vgl. "hemel uitstrek" teenoor "aarde verdwerg"), word in die menslike oog aangrensend verbind en tot sluitende sirkel gevoeg volgens die derde strofe.

Deur die oorgang van die Goddelike Skepper-*Hy* na die menslike skeppende *my* (in die laaste sewe reëls) word die verskil duidelik tussen die spelende Skepper (vergelyk die suggestie van 'n wegkruiperspel in die eerste twee strofes) wat in louter vreugde sy totale skepping kreatief bevolk en die "denkende" Skepper (HAT verwys in dié verband na *dinkwerk*) van die laaste sewe versreëls wat Hom kreatief maar inagnemend ("denkend aan *my*") met die menslike *my* besighou. Nie alleen skeep *Hy* die moontlikheid, deur die sirkelvormige menslike oog, om die grootheid en grootsheid van die skeppingswerke volmaak te reflekteer deur die suggestie van die sirkelvorms binne die gesigsveld van die menslike *my* te "verklein" nie. *Hy* "pas Homself in" binne die "resonante holte" ("koepel") van die menslike mond, geïmpliseer deur die "jubel" (doksologie). Hierdie "jubel" projekteer weer na buite wat ver-inwendig was deur die oog. Dit impliseer 'n beweging vanaf *klein/beperk* na *groot/oneindig* wat kontrasteer met dié van die Skepper-*Hy* wat teenstellend van oneindig na gelokaliseer beweeg (vgl. die skematiese voorstelling hiervan in Figuur 1).

Die Goddelike *Hy* van die eerste segment van die gedig word waargeneem as beurtelings Beroerder van sy skepping ("sewe seë beroer / en berge") en Genieter daarvan (vgl. die reëls: "wat ... in die Kamers / van die Suide inloer"). 'n Reaksie van "jubel" word nie vanselfsprekend verbind met "beroering" (alternatiewelik "verontrusting" volgens HAT) nie. Die spelelement wat in die tweede strofe van die gedig gesuggeer word ("opwindende voete" en "in die Kamers / van die Suide inloer") is semanties gesproke, 'n waarskynliker aanleiding tot lofuiting vir die skepsel-*my*. In aansluiting by Alter en Andersen se eksegese van die Job-doksologie is die ambivalensie van ontsag naas genieting inbegrepe in die artikulasie van die "jubel" binne die heg gestruktureerde verbande in die gedig. Hieruit blyk die digter se hermeneutiese beslissing.

Die menslike *my* funksioneer as be-tekenaar van die Skepper-*Hy* in die vierde strofe en word daardeur met Hom gejukstaponeer as mimerende 'medeskepper'. Dit is betekenisvol dat die "jubel" van die *my* deur die skeppende *Hy* by implikasie geantisipeer is deur sowel die vormgewing van die spraakorgaan ("Hy het gemaak ... by implikasie die koepel ... resonante holte van my mond") as wat *Hy* die funksionering daarvan aktiveer deur sy handeling.

Die waarneming van die dinamiese, vormende, almagtige Skepper “sy aan sy” sowel as “in” die “oog” en “mond” van die nabootsende skepsel, bring ten slotte perspektief op die jukstaponering Skepper-*Hy* en skepsel-*my* in die titel van die gedig. Die naasmekaarstelling blyk ’n dinamiese en dus illusionêre ruimtelike waarneming te wees van die menslike “oog”. Dit ‘jukstaponeer’ duiselingwekkende ooptes met uitdyende sirkelvorms (“oog”, “aarde”, “sonne”). Dit word tegelyk liniêr én sirkelvormig waargeneem soos gesuggereer deur die gedigvorm.

Dwarsdeur die gedig ‘lees’ die soekende oriënterende skepsel in die medegskapene ‘die aanwesigheid van die afwesigheid’ ingeskryf, geïmpliseer deur die sikliese stuwinge. Hierdie resepsie- en herskeppingsproses is egter refleksief opnuut ’n be-tekening van *die aanwesigheid van die afwesigheid*. Dit impliseer nogeens ’n sirkelbeweging, menslik gesproke die simboliese betekening van volkomenheid. In die Cloete-gedig “holofrase” (*Idiolek*, 1986:118) lui dit eksplisiet: “godelikheid is ’n sfeer”.

Die illusie wat deur die gedigtitel geskep word dat die *Hom* en *my* sonder meer ’n liniêre jukstaponering (naasmekaarstelling) impliseer, word deur die gedig versmatig onthul as verwikkelde teleskoperende sirkelverhoudinge wat uitbeweeg oor onmeetlike ooptes en wat in fokus gebring word deur die skeppende en spelende *Hom* binne die gesigsveld van die *my* te bring. Die naasmekaarstelling van die *Hom* en *my* in die titel van die gedig word uitgebrei tot die jukstaponering van *Hy* en *my* in die eerste en tweede segmente van die gedigordening. Uiteindelik word die ‘afstand’ tussen die *Hy* en *my* in die laaste strofe in nog nouer verband herhaal aan die begin en einde van dié strofe. Daarmee word nóg ’n sirkelbeweging gesuggereer. Die gedig word ‘voltooi’ met die jukstaponering van *Hy* en *my* (*mond*) in die begin- en eindposisies van die gedig. Die oor-mekaar-skuiwende sirkels wat deur die ordeninge in die gedig ‘verbeel’ kan word, kan singewend gelees word as uitdrukking van dié meerdimensionaliteit of *ubiquiteit* wat die verhouding Skepper-*Hom* en skepsel-*my* kenmerk. So ’n strategie kan onder andere afgelei word uit die volgende versreëls uit “Die gedig is ’n refleks” (*Driepas*, 1989:34):

die gedig van vreugde of pyn ontplof
uit donsklein geringhede en word
tot ’n wye stelsel uitgestort
van gloeiende asteroïde stof

Die sirkel-motiewe wat deur die hele gedig herhaal word, word ook klankmatig gesuggereer deur die hoë konsentrasie van o/oo/oe-klanke. Dit sluit hierbenewens op betekenisvolle wyse aan by die simboliese OM!, deur

Campbell (1988:550) omskryf as: “that attitude of soul through which God’s mighty works are done”.

Hierdie lesing word ten slotte gerugsteun en gemotiveer deur die laaste strofe van die hierna gepubliseerde gedig “alle dinghe bounding line” (*Idiolek*, 1986:83) waarna reeds verwys is:

God gaan buite my sy gang
groot en vanuit my oog gesien meer
in die ligte wat hy eindloos ophang
en in sy ellipse en para- en hiperbole laat steier
as in my klein kegel geïnteresseer
tog wil Hy holis wyer
as wyd Hom tot my verkleineer

Hierdie versreëls voorsien ’n ‘grondplan’ van die strategieë wat in die gedig “Van Hom en my” gevolg word om die verwickelde verhouding tussen hemel en aarde of tussen almagtige Skepper en sterflike maar vrome skepsel versmatig weer te gee.

Hiernaas is die volgende teoretiese uitspraak van Cloete (1988:3) ook ’n belangrike sleutel tot sy poëtikale ontginning van die verwickelde verhoudinge wat be-teken word deur die jukstaponering van God en mens: “teorie en praktyk is by die digter altyd koëkstensief”. Dit word vollediger uitgewerk in die volgende uiteensetting wat hy (1984a:15) gee van die digterlike werkwyse:

Die gedig is mimeties van die skeppingsgedagte ... Die digterlike orgaan is saam met sy eenheidsbewussyn verfynd bewus van die detail in die skepping. Daar is oorweldigende detail, en jy sóú daarvan mal kon word as jy dit nie kon orden in ’n kunswerk nie, as jy dit nie kon vertaal tot ’n orde nie, as jy dit nie kon sintetiseer en kon amalgameer nie.

In die lig hiervan is die gedig ’n “jubel”.

6. Die funksie van poëtikale be-tekening

Deur inagneming van die poëtikale verhoudinge in die gedig word dit moontlik om die betekenisryke ontplooiing van die on-formuleerbare verhouding tussen oneindigheid en begrensdeheid te resepteer. In watter mate die digter se artistieke sintuig hierdie moontlikheid in die Job-subteks geresepteer het, kan afgelei word wanneer die volgende uitspraak van Alter (1985:87) na aanleiding van die Goddelike natuurpoësie in Job 38 in ag geneem word: “What needs to be emphasized ... is the essential role poetry plays in the imaginative realization of revelation”. Sy opmerking in verband met die poësie van die spreekbeurt

van die “Stem uit die stormwind” in Job 38, wat blyk op beperkte skaal geantisipeer te wees in Job se doksologie van Job 9, stel Cloete se ontginning van laasgenoemde nog verder in perspektief. Alter (1985:87) beweer in dié verband:

If the poetry of Job ... looms above all other biblical poetry in virtuosity and sheer expressive power, the culminating poem that God speaks out of the storm soars beyond everything that has preceded it in the book, the poet having wrought a poetic idiom even richer and more awesome than the one he gave Job.

Dit is veral die laaste deel van Alter se uiteensetting wat teoreties gesproke Cloete se poëtikale strategieë in perspektief plaas:

Through this *pushing of poetic expression toward its own upper limits*, the concluding speech helps us see the panorama of creation, as perhaps we could do only through poetry, with the eyes of God (my kursivering – ASR).

Deur die maksimale interaksie van alle poëtikale middele en verhoudinge in die gedig “Van Hom en my” is aan die Goddelike skeppingswondere meer-dimensioneel uitdrukking gegee op ’n wyse wat die Job-doksologie semanties sowel as op poëtikale wyse komplementeer. Dit impliseer die eietydse vormgewing van die oerkonflik in die mens-Godverhouding, ’n gegewe wat ook ondersteun word deur die ander genoemde vergelykbare intertekste. Onderliggend hieraan is egter ook die ambivalente gemoedstemminge van die menslike waarnemer gesuggereer deur parallelle en kontrasterende jukstaponerings met die “afranselende kunstenaar” (*Allotroop*, 1985:38). Teen die agtergrond van die “twisgesprek met God” van Job 9 wat die doksologie omraam en die gedigordeninge wat die ambivalente *Hom-my*-verhouding gedemonstreer het, word dit duidelik dat die “jubel” nie ongekompliseerde lofuiting is nie. Dit word in Pauliniese trant “’n dwang wat opgelê is en wee my as ek nie ‘sing’ (verkondig) nie!” (1 Kor. 9:16).

Alter (1985:97) se lesing van “the energizing power of panoramic vision” in die Job-boek word ook in die Cloete-gedig gerealiseer deur die oog wat hemel en aarde “kleurig voeg”. Die beweging vanaf skeppende *my* na die skeppingswerke van die Skepper-*Hy* is die stimulus vir ’n nuwe energieke uitkringende golfbeweging deur die artikulering van die “jubel” oor wat die oog “versamel” het.

7. Die digter as hermeneut

Die term *hermeneut* wat verwys na die persoon wat verstaan, is afgelei van *hermeneutiek*, die wetenskap van Bybelse uitlegkunde (HAT). Alhoewel

etimoloë verskil oor die oorsprong van *hermeneutes*, kan dit onder andere herlei word na *Hermes*, die boodskapper van die gode. Hy is gesien as 'n *hermeneutes* wat die wil van die gode oorgedra het deur middel van taal. Plato het die digters die *hermeneutes* van die gode genoem (Nethersole, 1982:149). In Gaskell (1988:355) word onder andere in verband met die simboliese funksie van *Hermes* gesê: "He has from time immemorial been, in the sacred science of the West, the symbol for the Understanding, especially in relation to divine things". In Christelike konteks word *Hermes* ook in verband gebring met die "vlesgeworde Woord" (*Logos*).

Hierdie agtergrond vir die begrip *hermeneut* maak die sinvolle toepassing daarvan op die digterlike taak, soos dit uit die gedig "Van Hom en my" na vore gekom het, duidelik. Die digterlike resepsie van Job 9, die keuse van die getransponeerde teksteem van vs. 5-10 uit hierdie hoofstuk en die suggestie van die groter verband daarvan met die boek as geheel en sy sentrale probleemstelling soos dit afgelei is uit die voorafgaande lesing, dui op *hermeneuo* as verwysende na prosesse van verstaan (Deist, 1987:73) of "beweeglike verstaan" (Cloete, 1980:6) van die bronteks. Die poëtikale verhoudinge wat in Job 9 so 'n belangrike aspek is van die betekenisoordrag van die enorme abstraksies wat ter sprake is, word in die Cloete-gedig gereflekteer. Deur die digterlike "omvattende verreikende oog" word 'n doksologie te midde van konflik moontlik en funksioneer die digter ondanks sy persoonlike dilemma as *hermeneut*, "boodskapper" van God wat "in sien" én "verstaan". Hierdie tema word by uitstek sinvol verder ontwikkel teen die agtergrond van 'n Job-tekst in *Met die aarde praat* (1992b).

In die volgende versreëls van Walt Whitman uit *Leaves of Grass* (1950:324) word 'n soortgelyke siening van die digterlike funksionering omlin:

After the seas are all cross'd, (as they seem already cross'd,)
After the great captains and engineers have accomplish'd their work,
After the noble inventors, after the scientists, the chemist, the geologist,
ethnologist,
Finally shall come the poet worthy of that name,
The true son of God shall come singing his songs.

Deur die "ingenieursvernuf" van die digter is die gaping(s) tussen die gejuksaponeerde *Hom en my* be-teken. Teen die agtergrond van die Job-tekst is die digter herkenbaar as simboliese "hermeneut" wat "denkende" innoverend en analities sing van die Goddelike alom-teenwoordigheid.

Daarmee is die leser vrygestel om die perlokusie van die gedig te verwesenlik – volgens Cloete (1984:19) is dit niks anders nie as dat die digter die leser aan die

speel sit. Die voorgestelde lesing van die gedig “Van Hom en my” verwesenlik hierdie ‘outeursintensie’ ten opsigte van die resepterende teks sowel as die bronteks in ’n interaktiewe spel.

Literatuurlys

- Alter, Robert. 1985. *The Art of Biblical Poetry*. New York : Basic Books.
- Andersen, Francis I. (1976) 1977. *Job. An Introduction and Commentary*. Tyndale Old Testament Commentaries. Leicester : IVP.
- Berg, Stephen. 1987. Habakkuk Our Ignorance. In: Rosenberg, David (ed.). *Congregation. Contemporary Writers Read the Jewish Bible*. New York : Harcourt Brace Jovanovich. p. 238-244.
- Die Bybel. 1953. Kaapstad : Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
- Buber, Martin. (1923) (1959) 1969. *(Ich und Du). Ik en gij*. Van Houte, I.J. (vert.). Utrecht : Bijleveld.
- Campbell, R.J. 1988. The Faith. In: Gaskell, G.S. *Dictionary of Scripture and Myth*. New York : Dorsett Press. p. 209-210.
- Claes, Paul. 1987. Bijzondere en algemene intertekstualiteitstheorie. *Spiegel der Letteren*, 29:7-15.
- Clines, David J.A. 1989. *Word Biblical Commentary*. Vol. 17. Job 1-20. Dallas : Word Books.
- Cloete, T.T. 1980. *Literêre diskursus*. Bloemfontein : SAVAL-kongres-referate. p. 4-38.
- Cloete, T.T. 1982. *Jukstaposisie*. Kaapstad : Tafelberg.
- Cloete, T.T. 1984a. *Die dromende denke van die digter*. SAVAL-kongres-referaat, Wits/Potchefstroom. p. 1-20.
- Cloete, T.T. 1984b. *Die waarheid gelieg*. Kaapstad : Tafelberg.
- Cloete, T.T. 1986. *Idiolek*. Kaapstad : Tafelberg.
- Cloete, T.T. 1988. *Die Bybel en die Afrikaanse digkuns*. C.B. Powell-lesing. Julie. Pretoria : Unisa.
- Cloete, T.T. 1989. *Driepas*. Kaapstad : Tafelberg.
- Cloete, T.T. 1992. *Met die aarde praat*. Kaapstad : Tafelberg.
- Deist, Ferdinand. 1987. *A Concise Dictionary of Theological Terms*. Pretoria : Van Schaik.
- Dornisch, Loretta. 1981. The Book of Job and Ricoeur’s Hermeneutics. *Semeia*, 19:3-21.
- Eco, Umberto. (1979) 1983. *The Role of the Reader*. London : Hutchinson.
- Frye, Northrop. 1982. *The Great Code*. London : Routledge & Kegan Paul.
- Gaskell, G.S. 1988. *Dictionary of Scripture and Myth*. New York : Dorset Press.

- Habel, Norman C. 1985. *The Old Testament Library. The Book of Job*. Philadelphia : Westminster Press.
- HAT
- kyk
- Schoonees, 1965.
- Lurker, M. 1973. *Wörterbuch Biblischer Bilder und Symbole*. München : Kösel-Verlag.
- Malan, R. 1992. Intertekstualiteit. In: Cloete, T.T. (red.) *Literêre terme en teorieë*. Pretoria : HAUM-Literêr. p. 188.
- Miskotte, K.H. 1966. *Als de Goden zwijgen*. Haarlem : Holland uitgeversmaatschappij.
- Mulder, H. 1958. Getallensymboliek. In: Grosheide, F.W. e.a. *Christelike Encyclopedie III*. Kampen : Kok. p. 209-210.
- Murphy, Roland E. 1983. *Wisdom Literature. Job, Proverbs, Ruth, Canticles, Ecclesiastes, and Esther. The Forms of the Old Testament Literature*. Vol. XI11. Grand Rapids : Eerdmans.
- Nethersole, Reingard. 1982. Literary Hermeneutics: A Theory for Understanding Texts. In: Ryan, Rory & Van Zyl, Susan (eds.). *An Introduction to Contemporary Literary Theory*. Johannesburg : Donker. p. 147-160.
- Ricoeur, Paul. 1974. *The Conflict of Interpretations*. Evanston : Northwestern University Press.
- Robinson, A.S. 1991. *Poësieteks en Bybelse interteks*. Potchefstroom : PU vir CHO. (D.Litt. proefskrif.)
- Sayers, Dorothy L. (trans.) 1976. *The Comedy of Dante Alighieri the Florentine 2*. Middlesex : Penguin Books.
- Schoonees, P.C. e.a. 1965. *Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal*. Pretoria : Voortrekkerpers.
- Stewart, Ian & Golubitsky, Martin. (1992) 1993. *Fearful Symmetry. Is God a Geometer?* London : Penguin Books.
- Swanepoel, F.A. 1988. Die nuwe Afrikaanse Bybelvertaling open nuwe Bybelvertalingsperspektiewe. In: Prinsloo, W.S. & Vosloo, W. (reds.). *In mensetaal oor God se Woord*. Kaapstad : Lux Verbi. p. 141-150.
- Van Gorp, H. 1986. *Lexicon van literaire termen*. Groningen : Wolters-Noordhoff.
- Van Peer, W. 1987. Intertextualiteit: Traditie en kritiek. *Spiegel der Letteren*, 29:16-24.
- Whitman, Walt. (1855) 1950. *Leaves of Grass and Selected Prose*. Kouwenhoven, John (ed.). New York : Modern Library.

